

О. В. Короткова,

к. е. н., доцент, Ялтинський університет менеджменту

Н. В. Єгорова,

к. е. н., старший викладач кафедри теоретичної та прикладної економіки,

Національний технічний університет України "КПІ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ В СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ

У статті розглянуто поняття антикризового управління підприємством, а також особливості його реалізації в сучасних економічних умовах. Визначені основні домінанти антикризового управління, такі як інноваційна та інвестиційна політики, їх зв'язок та вплив на економічне становище.

Особлива увага приділена джерелам фінансування антикризової програми.

The main dominants of anticrisis management such as innovation and investment policy are considered. The article describes how the investment and innovation policy can improve the crisis situation.

Great attention is paid to sources of finance of anticrisis program.

Ключові слова: антикризове управління, інноваційно-інвестиційна модель, інноваційна політика, інвестиційна політика, бюджетне фінансування, власні ресурси підприємства, іноземні інвестиції, заощадження населення, позикові та залучені фінансові ресурси.

ВСТУП

Залежно від ситуації наявність кризи не завжди несе в собі негативне явище, це пов'язано з тим, що існують різні види кризи, тому дуже важливо своєчасно передбачати та ідентифікувати їх на підприємстві. У сучасному розумінні криза є однією зі стадій історичного циклу розвитку підприємства, подолання якої дає можливість забезпечити його подальший розвиток. Більше того, криза є поворотним моментом в діяльності підприємства, наслідком невизначеності в його ендогенних і екзогенних середовищах, але поряд з цим вона лише в деяких випадках примушує підприємство змінити обрану стратегію розвитку. Світовий досвід показує, що антикризовий процес в умовах ринкової економіки є керованим процесом, тому підприємство в праві чекати допомоги зовні у відновленні нормального фінансового стану.

Сучасний стан українських підприємств можна охарактеризувати негативно і, як показує накопичений досвід, чекати їм підтримки зовні немає сенсу. Натепер існує дуже велика кількість збиткових підприємств і за останні роки їх число збільшується. Таку негативну динаміку можна пояснити багатьма причинами. Становлення України як держави з ринковими умовами господарювання достатньо затягнулося. З одного боку, нові умови господарювання, наявність альтернативної форми власності та ін. ринкові нововведення стали підґрунтям для розвитку основних галузей економіки, які в ком-

плексі повинні забезпечити економічний підйом в державі. З другого боку, даний перехід поставив ряд вітчизняних підприємств у вельми скрутне, а деяких взагалі в кризове становище. Це пов'язано з тим, що одна частина підприємств не змогла адаптуватися і працювати в нових умовах господарювання, а інша частина, вже працюючи в нових умовах, не змогла уникнути кризової ситуації через мінливість бізнес-середовища.

Процес створення організаційних основ функціонування підприємств в ринковому середовищі проходить паралельно із становленням ринкових принципів господарювання та методів управління підприємствами. Недосконала законодавча база, пасивна інвестиційна, інноваційна та кредитно-грошова політики, низька якість управлінського персоналу, обмеженість фінансових ресурсів, зростання як внутрішніх, так і зовнішніх державних боргів, низький виробничий потенціал промислових підприємств — все це зумовлює появлення стагнруючих, технологічно відсталих, неконкурентоспроможних та неплатоспроможних підприємств, яким загрожує банкрутство. Ситуація загострюється ще й тим, що при спільній роботі виникає так звана ланцюгова реакція, а саме: підприємства, які знаходяться в кризовому стані, поглиблюють кризові процеси та призводять до появи кризових ознак у підприємств-контрагентів.

Актуальність обраної теми очевидна. Однією з основних проблем на даному етапі розвитку національної економіки є подальше вдосконалення принципів і орга-

нізаційно-методичних аспектів функціонування антикризових систем управління підприємствами.

Дані питання були розглянуті в працях вітчизняних фахівців, таких як Калюжного В., Захаріна С., Василенко В., Гальчинського А., Гуменюка Д., Чемодурова А., Барановського О., Сіденко В. та інших.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Дослідження робіт фахівців у сфері антикризового управління [1; 2; 6; 7; 8] дає можливість визначити сутність та роль антикризового управління в загальній системі управління підприємством, виокремити його загальні риси та визначити умови його ефективної реалізації на підприємстві. Однак, поряд з цим, існує безліч питань, що постають перед підприємством при реалізації антикризового управління в сучасних економічних умовах.

МЕТОДОЛОГІЯ

У процесі дослідження було використано методи наукового абстрагування, синтезу, аналізу, систематизації та логічного узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Система антикризового управління повинна містити не тільки заходи щодо виходу з кризової ситуації, але й заходи, метою яких є попередження кризової ситуації. На думку А.Д. Чернявського [8], основним завданням антикризового управління є розроблення таких управлінських рішень, які дозволили б досягти поставленої мети за мінімумом додаткових засобів і за мінімальних негативних наслідків. Згідно праці В.О. Василенко [2], антикризове управління полягає у передбаченні ймовірності появи кризи, аналізі її симптомів, заходів щодо уникнення негативних наслідків кризи, під тиском запланованих або випадкових чинників.

На нашу думку, антикризове управління багато в чому залежить від того, в яких умовах працює підприємство, які у нього існують можливості та обмеження на момент виникнення кризової ситуації. Таким чином, під антикризовим управлінням розуміється система стратегічних заходів, направлених на попередження кризової ситуації, а у разі її виникнення — система заходів щодо виходу з кризи з урахуванням всіх наявних можливостей з мінімальними втратами і досягненням позитивного результату в майбутньому.

Абсолютно логічним є те, що в залежності від того, через які економічні обставини виникла кризова ситуація підприємство буде по-різному її сприймати і вживати заходів для її нівелювання. Через це особливого наголосу потребує висвітлення деяких, на нашу думку, важливих аспектів у реалізації антикризового управління на підприємстві. Перш за все, необхідно почати з того, що Україна — це індустріальна держава і відповідно до цього антикризові заходи, що приймаються як на макро-, так і на мікрорівнях, повинні бути спрямовані на технологічну модернізацію та періодизацію виробництва, крім того, зазначені заходи повинні бути засновані на новітніх науково-практичних розробках. Однак ми спостерігаємо те, що і держава, і підприємства упроваджують такі антикризові заходи, які не тільки не відповідають ситуації, а й ті, реалізація яких призводить до посилення структурної диспропорції.

Саме тому особливу роль в антикризовому управлінні в сучасних умовах господарювання виконує інноваційно-інвестиційна модель економічного розвитку, яка априорі визначає економічний потенціал держави. Інноваційно-інвестиційна модель ґрунтується на поєднанні інноваційної та інвестиційної політик, що відповідає сучасній ідеології економічного розвитку, оскільки перехід тільки на інноваційний тип економічного розвитку неможливий без використання відповідних інвестиційних ресурсів.

Потрібно зазначити той факт, що упровадження інноваційно-інвестиційної моделі економічного розвит-

ку супроводжується певними проблемами. Ситуація складається таким чином, що на фоні загальної економічної нестабільності спостерігається інвестиційна і інноваційна стагнація. Свідченням події останніх років. В умовах економічної кризи попит на інвестиції та інновації знижується значно швидше, ніж виробництво ВВП.

Враховуючи всю складність ситуації, що склалася в національному інноваційному просторі, та завдання, що стоять перед антикризовим управлінням, можна процитувати наступне: "до об'єктів інновації в антикризовому управлінні можна віднести не тільки нову продукцію і нові технології, на що, звичайно, звертається основна увага, але і нові ринки, нові методи управління, нові організаційні структури і т.д." [3]. Тобто підприємства повинні використовувати будь-яку можливість, для того щоб вийти з кризового становища і в майбутньому, використовуючи наявний досвід, не потрапляти в нього. Без використання інновацій можна досягти певних результатів, але ефект від них буде короткостроковим і не матиме глобального значення. У свою чергу, використання інновацій дасть необхідний стратегічний ефект в досягненні поставлених цілей щодо подолання кризової ситуації.

Крім того, світовий досвід підтверджує, що інноваційно-інвестиційна модель не зможе ефективно функціонувати, ґрунтуючись тільки на саморегулюванні [3]. Зрозуміло, що підприємства стратегічного і соціального призначення навіть за нестабільних економічних умов можуть чекати підтримку з боку держави. Тим підприємствам, яким чекати підтримки зовні немає сенсу, держава повинна сприяти в нелегкій конкурентній боротьбі за фінансові ресурси. Тому державна інноваційна політика в сучасних економічних умовах повинна бути спрямована на подолання кризи, з урахуванням усіх інтересів та потреб усіх суб'єктів господарювання. Таким чином, інвестиційно-інноваційна модель є тією необхідною домінуючою антикризовою управлінням, яка повинна стати фундаментом економічного процвітання, проте упровадження даної моделі неможливо без використання відповідних джерел фінансування.

Дослідження інвестиційних джерел фінансування антикризової інвестиційної програми показало, що до таких необхідно відносити лише ті, що відповідають певним вимогам, а, на нашу думку, до таких необхідно віднести ті, що співвідносяться з таким не звучним для економіки терміном "самопожертва". Це легко пояснити: власник інвестиційних ресурсів повинен пам'ятати, що вони спрямовані на фінансування тих об'єктів, які знаходяться в кризі, через це існує дуже великий ризик неповернення, пролонгований строк окупності, значні альтернативні витрати та ін. Для більшості інвесторів достатньо лише одного з перелічених факторів для прийняття відповідного рішення. Кожен фактор настільки вагомий, що не потребує розгорнутого пояснення, однак тут постає питання доцільності фінансування антикризових заходів.

Отже, до основних видів інвестиційних джерел фінансування антикризових програм можна віднести: державні інвестиції, власні ресурси підприємства, іноземні інвестиції, ресурси населення. Однак не дивлячись на таку кількість інвестиційних джерел їх зовсім недостатньо для реанімації економічної ситуації, що склалася, оскільки деякі з них виснажені і не виконують функцію ефективного відтворення. Кожен вид інвестиційного джерела повинен відповідати певному оптимуму і повинен фінансувати певні елементи антикризової програми. Державні інвестиції повинні узяти на себе фінансування тієї частини антикризової програми, яка найбільш важлива для підприємства — це, перш за все, модернізація та оновлення основних фондів. В той же час державні інвестиції мають двоякий характер. З одного боку, наявність державних інвестицій в економіці є необхідною базою для досягнення запланованих стабільних результатів. З другого дуже велика кількість

державних інвестицій може призвести до негативних наслідків у майбутньому: по-перше, це може в перспективі привести до державної економіки [5]; по-друге, державні інвестиції повинні доповнювати, а не витісняти інші інвестиції; по-третє, для здійснення інвестиційної діяльності держава повинна мати у необхідній кількості грошові кошти. Враховуючи сучасну ситуацію та стан державного бюджету, основним джерелом бюджетних коштів залишаються податкові надходження, а посилення податкового тягаря призведе до ще більшої стагнації та переходу в тіньовий бізнес.

Щодо власних ресурсів підприємства, то прибуток та амортизаційні відрахування на сьогодні втратили своє призначення інвестиційних джерел, в кращому разі вони лише покривають поточну діяльність. Використання акцій для фінансування модернізації виробничого процесу вважається неефективним. За своєю економічною природою акції слугують інструментом розподілу власності і від додаткової емісії акумульовані грошові кошти використовуються для інвестування в підприємство. Проте досвід початкової приватизації низив результативність використання цього механізму, це пов'язано з тим, що акції скуповувалися за дуже низьку ціну, оскільки були позбавлені ліквідності, через відсутність розвиненого ринку цінних паперів, відсутність транспарентної дивідендної політики. Таким чином, мета покупки акцій в Україні — це отримання контролю за господарською діяльністю підприємства. Власники, вилучаючи велику частину прибутку, з метою уникнення непомірного оподаткування направляють її в офшорні зони [7].

Іноземним інвестиціям завжди надають особливу увагу при аналізі джерел антикризової інвестиційної стратегії. Це пов'язано, перш за все, з тим, що в своїй основі іноземні інвестиції мають вельми обмежений і разом з тим конкурентний характер. Головними конкурентами в залученні іноземних інвестицій для України є країни з трансформаційною економікою, інвестиційні умови в яких привабливіші з погляду ризику, гарантій, прибутковості.

Зараз найреальнішими інвесторами, при досягненні відповідних умов ввезення капіталу, є резиденти України. З метою уникнення оподаткування відбувається вивіз капіталу через офшорні зони. Залучення капіталу, що вивозиться, в реальний сектор економіки дозволить профінансувати вагому частину антикризової програми розвитку національної економіки. Привернути дані інвестиції можна лише при дотриманні інтересів держави і власника грошових коштів. Непереборною перешкодою залишається визначення ставки оподаткування легалізації даних доходів, а також дотримання анонімності [2]. На жаль, вирішення даних проблем в умовах трансформаційної економіки повинне мати оперативний характер і стати провідним напрямом державної політики.

Використання ресурсів населення для фінансування антикризових інвестиційних програм дасть значну і вкрай необхідну підтримку національній економіці. Але відсутність довіри населення до фінансової системи не дозволяє сконцентрувати ці засоби і направити їх на зміну ситуації, що склалася.

Таким чином, особливістю антикризового управління в сучасних економічних мовах є пошук достатньої кількості інвестиційних ресурсів для фінансування антикризових програм.

ВИСНОВКИ

Наукова новизна отриманих результатів полягає у висвітленні особливостей реалізації антикризового управління в сучасних економічних умовах. У зв'язку з цим представлена стаття має як науковий, так і практичний інтерес, дає змогу розгорнуто уявити, що запровадження антикризових програм — це дуже складний процес, який потребує, з одного боку, значних капітальних вкладень, з другого — зважених управлінських рішень. Враховую-

чи вищевикладене, можна зазначити наступне: процес реформування національної економіки неможливий без активного запровадження антикризового управління, яке повинно ґрунтуватися на інвестиційно-інноваційній моделі економічного розвитку.

Подальші дослідження будуть присвячені питанням доцільності фінансування антикризових заходів.

Література:

1. Батенко А.П. Філософія і методологія реструктуризації / А.П. Батенко. — К.: Міжнародний центр приватизації, інвестицій та менеджменту, 2000. — 172 с.
2. Василенко В.О. Антикризове управління підприємством: навч. посіб. / В.О. Василенко. — К.: ЦУЛ, 2003. — 504 с.
3. Гуменюк Д.О. Участь держави у формуванні інноваційно-інвестиційного потенціалу / Фінанси України. — 2005. — № 10.
4. Захарін С.В. Інвестиційне забезпечення економічного розвитку // Фінанси України. — 2004. — № 10.
5. Каложний В. Роль державних витрат та інвестицій у ринкових економіках // Вісник НБУ. — 2003. — № 9.
6. Справочник кризисного управляючого / Под ред. Э. А. Уткина. — М.: Ассоциация авторов и издателей "ТАНДЕМ", Изд. "ЭКМОС", 1999. — 268 с.
7. Теория и практика антикризисного управления: учеб. для студ. экон. спец. вузов / Г.З. Базаров, С.Г. Беляев, Л.П. Бельх и др.; под ред. С.Г. Беляева, В.И. Кошкина. — М.: Закон и право: ЮНИТИ, 1996. — 470 с.
8. Чернявский А.Д. Антикризисное управление: учеб. пособ. / А.Д. Чернявский. — К.: МАУП, 2000. — 208 с.

Стаття надійшла до редакції 18.01.2011 р.

АГРОСВІТ
www.agrosvit.info
Передплатний індекс: 23892

ЖУРНАЛ ВИХОДИТЬ 24 РАЗИ НА РІК

Журнал «АГРОСВІТ» включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з **ЕКОНОМІКИ**

(підписаний Президією ВАК України від 27 травня 2009 р. № 1-05/2)

Тел: (044) 223 26 28, 537 14 33, 537 14 32
Тел/факс: (044) 458 10 73
E-mail: economy_2008@ukr.net